

REJESTR DOTYCZY:

LANGE Oskar Ryszard krypt.. R.Irski

.....
s/c prof. Artura i Zofii

z d. Rosnerów

* 27 lipca 1904 w Tomaszowie Mazowieckim

..... POLSKA

..... 2.09. 1965 w Londyn

..... UK.
kraj:

pochowany:

nr grobu:

Nr rejestracyjny

...../.....

Nota zamieszczona:

w tomie

czesci

I n d e k s

.....
.....
.....
.....
.....

Copyright: 1970

B.O. Jeżewski

Źródła i bibliografia c.d.

znak rozpoznawczy

U w a g i :

Nota:

Przypisy:

1649 - ~~1263~~ - rodzina pochodz. ~~xxx~~ niemieckiego; s. z pierwszego małż. i Ireną
~~1616~~ Oderfeld - Krzysztof w US., z drug. małż. z Felicją
Augspach - c. Monikę.

Źródła i bibliografia:

znak rozpoznawczy

Who's Who in Polish America - nota biograficzna
PSB - życiorys tom XVI.490/

135

119/XVI.490/

MYSŁI

WCIAŻ

ŚWIEŻE

"Solidarny"
4.8.75.

Oskar LANGE

Po dziś dzień prowadzi dialog intelektualny z teorią ekonomiczną

JERZY KLEER

Dzisiaj, kiedy w 10 lat po śmierci Oskara Langego badamy jego spuściznę naukową, jedno nie ulega wątpliwości: tezy, twierdzenia, hipotezy, jakie głosił, nie należą wyłącznie do historii myśli ekonomicznej i społecznej Polski, czy szerzej marksistowskiej myśli ekonomiczno-społecznej. Jego dorobek naukowy stanowi na co dzień inspirację wielu programów badawczych, nowych rozwiązań teoretycznych; jest punktem wyjścia licznych wniosków użytecznych w polityce gospodarczej. Lange poprzez swój dorobek naukowy wiedzie po dziś dzień dialog intelektualny z teorią ekonomiczną, zarówno w Polsce, jak i w innych krajach socjalistycznych i kapitalistycznych. Jego wielka rola nauczyciela nie maleje; często jeszcze w sporach naukowych, gdzie argumenty nie są bezsporne, teza Langego stanowi argument rozstrzygający.

1.

LANGE nie pozostawił nam pełnej, rozwiniętej analizy porównawczej socjalizmu i kapitalizmu; nie przeprowadził badań dotyczących pewnych wspólnych podstaw wynikających z techniczno-ekonomicznej

gospodarki między różnymi, przeciwstawnymi społecznie systemami dają pozytywne efekty. Ale właśnie dziś w jakże różniącym się świecie w porównaniu do okresu sprzed dziesięciu i więcej lat, szczególnej wagi nabiera pogłębiona analiza zjawisk związanych z funkcjonowaniem gospodarki światowej z wzajemnym oddziaływaniem różnych mechanizmów rozwojowych, różnych systemów motywacji społecznej i ekonomicznej.

Postulaty badawcze formułowane w tym zakresie przez Langego zostały tylko częściowo zrealizowane. Jeśli badania nad kierunkami i drogami rozwoju krajów słabo rozwiniętych są stosunkowo zaawansowane, to problemy dotyczące wpływu (oddziaływania) krajów socjalistycznych na wysoko rozwinięte państwa kapitalistyczne ciągle jeszcze czekają na swego badacza. A dzisiaj ta problematyka zarysowuje się szczególnie wyraźnie. Ponieważ zjawiska recesyjno-kryzysowe w gospodarce kapitalistycznej nabrały charakteru powszechnego, tzn. objęte zostały nimi główne państwa kapitalistyczne. Ów wpływ możemy przeanalizować dopiero obecnie, w warunkach najniższego poziomu cyklu rozwojowego i to w sytuacji, kiedy wysoka koniunktura w innym kraju nie może spełniać funkcji buforowych dla państwa znajdującego się w kryzysie. W obecnej fazie rozwoju systemu kapitalistycznego sektor państwowy obejmuje nie tylko wiele sfer gospodarki, ale w coraz większym stopniu rozciąga się również na inne, niegospodarcze dziedziny; powoduje to, iż wiele z narzędzi gospodarki socjalistycznej zostaje przejętych dla formułowania i realizacji celów państwa.

te wszystkie sfery działalności gospodarczej, które z nawiązką mogą stać się substytutem wydatków zbrojeniowych. Lange w 1960 r., wskazując na możliwość zażegnania recesji wskutek rozbrojenia, pisał: Składają się na nie dwie główne sprawy. Po pierwsze, rozwój handlu międzynarodowego bez tych hamulców, wynikających z podziału na część kapitalistyczną i socjalistyczną, które do tej pory ograniczały jego rozwój. Po drugie, narodowa i międzynarodowa akcja mająca na celu przezwyciężenie zacofania gospodarczego. Można by dodać jeszcze trzecią sprawę: międzynarodową współpracę w dziedzinie techniki.

Wprawdzie postęp osiągnięty w tych wszystkich dziedzinach, w minionych piętnastu latach, nie może nas zadowalać, przecież musimy stwierdzić, że uczyniono wiele, zwłaszcza w zakresie zwiększenia wymiany handlowej między krajami socjalistycznymi i krajami kapitalistycznymi. Niezależnie od niewykonywanych w tym zakresie możliwości postęp w porównaniu do sytuacji, w której pisał Lange, jest widoczny. Również pewien krok naprzód zrobiono w pozostałych dwóch kwestiach, chociaż najmniejszy, jak się wydaje, w pomocy krajom Trzeciego Świata. Być może, iż w chwili obecnej jesteśmy u progu nowego porządku ekonomicznego na świecie uwzględniającego interesy krajów słabo rozwiniętych.

W tym miejscu należy przypomnieć wielokrotnie i w różnych kontekstach lansowaną przez Langego tezę: współistnienie i współzawodnictwo ekonomiczne między systemem socjalistycznym i kapitalistycznym stwarza dla krajów Trzeciego

wieku, uległ gwałtownemu szeniu; tradycyjne struktury, polityczne i ekonomiczne, w większości przypadków w wielu nawet zburzone. W tych krajach gruntu otwarte na nowe systemy i nowe systemy wartości zane ze wzrostem gospodarczym przekształceniami struktury uzyskały przynajmniej społeczeństw — aprobe się to między innymi (a wszystkim) za sprawą nictwa między różnymi społecznymi i wpływu kształt współczesnego świata.

Kiedy rozważamy różnorodność ekonomii politycznej zawarte w pracach Langego, nie sposób pominąć ważnego, jednego z najważniejszych retorycznych, dotyczących techniczno-bilansowych reprodukcji społecznej. — jak wiadomo — prawnobilansowe mające zakreślenie, odnoszące się do dwóch formacji. W teorii ekonomii zakresu związanego z prawami bilansowymi, a więc ekonomiczną, miało i ma olbrzymie znaczenie teoretyczne oraz trudno sobie wyobrazić i poprawną analizę państw krajów o różnych systemach i pozostających na poziomie gospodarczym wykorzystania całego aparatu i instrumentów związanych z kategorią techniczno-bilansowych

"Solidity" 4.8.75.

Oskar LANGE

Po dziś dzień prowadzi dialog intelektualny z teorią ekonomii

JERZY KLEER

Dzisiaj, kiedy w 10 lat po śmierci Oskara Langego badamy jego spuściznę naukową, jedno nie ulega wątpliwości: tezy, twierdzenia, hipotezy, jakie głosił, nie należą wyłącznie do historii myśli ekonomicznej i społecznej Polski, czy szerzej marksistowskiej myśli ekonomiczno-społecznej. Jego dorobek naukowy stanowi na co dzień inspirację wielu programów badawczych, nowych rozwiązań teoretycznych; jest punktem wyjścia licznych wniosków użytecznych w polityce gospodarczej. Lange poprzez swój dorobek naukowy wiedzie po dziś dzień dialog intelektualny z teorią ekonomiczną, zarówno w Polsce, jak i w innych krajach socjalistycznych i kapitalistycznych. Jego wielka rola nauczyciela nie maleje; często jeszcze w sporach naukowych, gdzie argumenty nie są bezsporne, teza Langego stanowi argument rozstrzygający.

1.

LANGE nie pozostawił nam pełnej, rozwiniętej analizy porównawczej socjalizmu i kapitalizmu; nie przeprowadził badań dotyczących pewnych wspólnych podstaw wynikających z techniczno - ekonomicznych cech cywilizacji przemysłowej, na której wspierają się tak odrębne systemy społeczne. Jakimi są kapitalizm i socjalizm. Niemniej zdawał sobie doskonale sprawę z wagi analizy wzajemnego oddziaływania tych systemów i dawał temu wielokrotnie wyraz przy różnych okazjach.

Znaczenie tych rozważań potrafi-
my — jak mi się wydaje — w pełni
ocenić dopiero dzisiaj, kiedy hasło
współistnienia między różnymi sy-
stemami społecznymi i hasło współ-
pracy międzynarodowej zaczyna
przybierać konkretny kształt; kiedy
mamy za sobą Helsinki, i kiedy dzie-
ki ogólnym procesom odprężenia
wym możliwości współpracy gospo-

darczej między różnymi, przeciwnymi społecznie systemami dają pozytywne efekty. Ale właśnie dziś w jakże różniącym się świecie w porównaniu do okresu sprzed dziesięciu i więcej lat, szczególnej wagi nabiera pogłębiona analiza zjawisk związanych z funkcjonowaniem gospodarki światowej z ważnym oddziaływaniem różnych mechanizmów rozwojowych, różnych systemów motywacji społecznej i ekonomicznej.

Postulaty badawcze formułowane w tym zakresie przez Langego zostały tylko częściowo zrealizowane. Jeśli badania nad kierunkami i drogami rozwoju krajów słabo rozwiniętych są stosunkowo zaawansowane, to problemy dotyczące wpływu (oddziaływania) krajów socjalistycznych na wysoko rozwinięte państwa kapitalistyczne ciągle jeszcze czekają na swego badacza. A dzisiaj ta problematyka zarysowuje się szczególnie wyraźnie. Ponieważ zjawiska recesyjno-krzysowe w gospodarce kapitalistycznej nabrały charakteru powszechnego, tzn. objęte zostały nimi główne państwa kapitalistyczne. Ów wpływ możemy przeanalizować dopiero obecnie, w warunkach najniższego poziomu cyklu rozwojowego i to w sytuacji, kiedy wysoka koniunktura w innym kraju nie może spełniać funkcji buforowych dla państwa znajdującego się w kryzysie. W obecnej fazie rozwoju systemu kapitalistycznego sektor państwowy obejmuje nie tylko wiele sfer gospodarki, ale w coraz większym stopniu rozciąga się również na inne, niegospodarcze dziedziny; powoduje to, iż wiele z narzędzi gospodarki socjalistycznej zostaje przejętych dla formułowania i realizacji celów na szczeblu makrospołecznym czy makroekonomicznym.

2.

Pozostając ciągle jeszcze w kręgu pionierskich prac badawczych Lange, chciałbym tu zwrócić uwagę na zależności między rozbrojeniem a rozwojem gospodarczym. Lange należał do tych ekonomistów, którzy wskazywali na szczególne możliwości, jakie może pociągnąć za sobą rozbrojenie właśnie z punktu widzenia ekonomicznego. Wprawdzie Lange dostrzegał wszystkie trudności związane z przegrupowaniem sił, z nową alokacją czynników produkcji, jednocześnie wyraźnie wskazywał na

te wszystkie sfery działalności gospodarczej, które z nawiązką mogą stać się substytutem wydatków zbrojeniowych. Lange w 1960 r., wskazując na możliwość zażegnania recesji wskutek rozbrojenia, pisał: Składają się na nie dwie główne sprawy. Po pierwsze, rozwój handlu międzynarodowego bez tych hamulców, wynikających z podziału na część kapitalistyczną i socjalistyczną, które do tej pory ograniczały jego rozwój. Po drugie, narodowa i międzynarodowa akcja mająca na celu przewyżczenie zacofania gospodarczego. Można by dodać jeszcze trzecią sprawę: międzynarodową współpracę w dziedzinie techniki.

Wprawdzie postęp osiągnięty w tych wszystkich dziedzinach, w minionych piętnastu latach, nie może nas zadowalać, przecież musimy stwierdzić, że uczyniono wiele, zwłaszcza w zakresie zwiększenia wymiany handlowej między krajami socjalistycznymi i krajami kapitalistycznymi. Niezależnie od niewykorzystanych w tym zakresie możliwości postęp w porównaniu do sytuacji, w której pisał Lange, jest widoczny. Również pewien krok naprzód zrobiono w pozostałych dwóch kwestiach, chociaż najmniejszy, jak się wydaje, w pomocy krajom Trzeciego Świata. Być może, iż w chwili obecnej jesteśmy u progu nowego porządku ekonomicznego na świecie uwzględniającego interesy krajów słabo rozwiniętych.

W tym miejscu należy przypomnieć wielokrotnie i w różnych kontekstach lansowaną przez Langego tezę: współistnienie i współzawodnictwo ekonomiczne między systemem socjalistycznym i kapitalistycznym stwarza dla krajów Trzeciego Świata niepowtarzalną szansę wyjścia z zacofania. Lange wielokrotnie dowodził, przeprowadzając dowód teoretyczny i empiryczny, że tradycyjny model kapitalistycznego rozwoju nie jest w stanie rozwiązać problemów wewnętrznych krajów Trzeciego Świata. Na co dzień, i słusznie, podkreślamy wręcz tragiczną sytuację w wielu rozwijających się krajach; akcentujemy nikły postęp w minionych kilku czy kilkunastu latach; wskazujemy na przewlekłość i niekonsekwencję reform społecznych i ekonomicznych. To wszystko prawda. Jednakże nie wolno pomijać okoliczności, że postęp w krajach Trzeciego Świata, np. w porównaniu z pierwszą połową XX

wieku, uległ gwałtownemu szeniu; tradycyjne struktury, polityczne i ekonomiczne w większości przypadków zostały w wielu nawet zburzone. W tych krajach coraz częściej otwarte na nowe systemy i nowe systemy wartości. Zmiany te przyniosły wzrost gospodarczy, przekształcenia strukturalne, uzyskały przynajmniej częściowe sukcesy. W społeczeństwach — a problemem jest między innymi to, że się to między innymi (a nie wszystkim) za sprawą różnic między różnymi społecznymi i wpływy kształt współczesnego świata.

Kiedy rozważamy r
ekonomii politycznej w
zawarte w pracach Lan
sób pominąć ważnego,
jednego z najważniejszych
retycznych, dotyczących
techniczno-bilansowych
reprodukcji społecznej.
— jak wiadomo — pra
no-bilansowe mające za
wykraczający poza zasie
macji społeczno-ekonom
prawa specyficzne,
określone, odnoszące s
czy dwóch formacji. W
teorii ekonomii zakresu
związanego z prawami
-bilansowymi, a więc ek
ną, miało i ma olbrzym
teoriopoznawcze oraz
Trudno sobie wyobrazi
i poprawną analizę
krajów o różnych system
nych i pozostających na
ziomie gospodarczego
wykorzystania całego a
rzedzi i instrumentów
związanych z kategorią
niczono-bilansowych pr
produkcji społecznej.
aspekt tej problemat
przede wszystkim na ty
materialna podstawa czy
-przemysłowa podstawa
stemów społeczno - ek
jest zbliżona czy wręcz
Stąd też część problem
czącej sposobów wy
czynników produkcji,
powiązań między branż
kooperacji jest zbliżona
identyczna w różnych
s społecznych.

3.

Oskar Lange należał do
retycznego socjalizmu. I

...prowadzi dialog intelektualny z teorią ekonomiczną
Fot. ARCHIWUM

...y działalności go-
...z nawiązką mogą
...m wydatków zbro-
...e w 1960 r., wska-
...ość zażegnania re-
...rozbrojenia, pisał:
...nie dwie główne
...sze, rozwój handlu
...o bez tych hamul-
...ch z podziału na
...zną i socjalistyczną,
...y ograniczały jego
...ie, narodowa i mie-
...ja mająca na celu
...acofania gospodar-
...dodać jeszcze trze-
...zynarodową współ-
...e techniki.

...stęp osiągnięty w
...dziedzinach, w mi-
...u latach, nie może
...przecież musimy
...uczyniono wiele,
...kresie zwiększenia
...wej między krajami
...i krajami kapitali-
...żnie od niewyko-
...zakresie możliwo-
...ównaniu do sytua-
...ał Lange, jest wi-
...pewien krok na-
...pozostałych dwóch
...z najmniejszy, jak
...mocy krajom Trze-
... może, iż w chwili
...u progu nowego
...icznego na świe-
...cego interesy kra-
...tych.

...u należy przypom-
...i w różnych kon-
...ną przez Langego
...nie i współzawod-
...ne między syste-
...ym i kapitalistycz-
...krajów Trzeciego

...kresła się jako utopijstyczny. Wierzył w olbrzymie możliwości społeczne i ekonomiczne tego systemu. Wierzył wówczas, kiedy podejmował polemikę z burżuazyjnymi ekonomistami w latach 30-ych, uzasadniając możliwość prowadzenia rachunku ekonomicznego w socjalizmie; wierzył wówczas, kiedy centralistyczno-biurokratyczne wypaczenia występowały w praktyce gospodarczej socjalizmu; wierzył wreszcie, kiedy następowało odchodzenie od tego modelu, który określał jako „swego rodzaju gospodarke wojenną”. Ale Lange nie był fatalistą, ani też nie wierzył w automatyzm przekształceń społeczno-gospodarczych. Uważał, że aktywna działalność ludzi, czynnik subiektywny odgrywa w rozwoju socjalizmu olbrzymią rolę.

Bardzo duże znaczenie dla ekonomicznego kierowania gospodarką socjalistyczną mają teoretyczne prace Langego. Dla zrozumienia wielowątkowości badań nad gospodarką socjalistyczną, konieczne jest przypomnienie pewnego fragmentu z referatu Langego, wygłoszonego w 1957 r. w Belgradzie i opublikowanego w 1958 r. w języku polskim. ... metody wysoce scentralizowanego, administracyjnego planowania i zarządzania, posługującego się w szerokim zakresie pozaekonomicznym przemusem, nie są cechą charakterystyczną socjalizmu, ale raczej pewnego rodzaju techniką gospodarki wojennej... Dlatego chwila, kiedy społeczeństwo socjalistyczne zaczyna przewyższać centralistyczne, biurokratyczne metody administracyjnego planowania i zarządzania jest oznaką dojrzenia nowego socjalistycznego społeczeństwa. Nie chciałbym tutaj zgłębiać całości problemu okresu przejściowego. Stwierdzę tylko, że zastąpienie metod administracyjnego i centralistycznego zarządzania oraz rozwinięcie nowych metod opartych na wykorzystaniu praw ekonomicznych oznacza koniec okresu przejściowego i początek ustabilizowanej gospodarki socjalistycznej. Odtąd gospodarka socjalistyczna opiera się na działaniu praw ekonomicznych nowego ustroju, a więc stoi już „na własnych nogach”. Nie jest to jedyny aspekt zagadnienia okresu przejściowego, ale jest to niewątpliwie aspekt bardzo ważny.

Dzisiaj potrafimy również wiązać systemy zarządzania z określonym typem wzrostu; najogólniej rzecz biorąc ekstensywny typ wzrostu stwarza podstawę do centralistycznego kierowania gospodarką narodową za pośrednictwem zakazów i nakazów, podczas gdy intensywny typ wzrostu umożliwia w znacznym stopniu wykorzystanie narzędzi ekonomicznego kierowania gospodarką. Ale nie to jest tu istotne. Dla Langego przechodzenie do społeczeństwa socjalistycznego oparte na własnej podstawie wiązało się z powstaniem i rozwojem wielu nowych instytucji, które bądź nie istniały uprzednio, bądź też były w stopniu niedostatecznym wykorzystane w modelu centralistyczno-biurokratycznym. Widać to nawet wówczas, kiedy się śledzi tytuły jego artykułów.

Lange włączył się od 1956 r. bardzo aktywnie do tworzenia systemu kierowania i zarządzania gospodarką narodową w Polsce, który odpowiadałby potrzebom ustabilizowanej gospodarki socjalistycznej.

Sprawa podstawowa dotyczyła wprowadzenia demokratycznych zasad do gospodarki. Wyłożył to w znanym artykule pt. „Budowa no-

...Na tym właśnie polegał tekst dotyczący roli spółdzielczości w gospodarce socjalistycznej. Szczególne jego znaczenie polegało przede wszystkim na tym, że z jednej strony zostały w nim wyłożone możliwe wypaczenia w rozwoju gospodarki socjalistycznej, które Lange nazywał: 1) wypaczeniem biurokratycznego centralizmu oraz 2) wypaczeniem wynikające z własności grupowej; z drugiej zaś strony wskazywał na znaczenie spółdzielczości, jej specyficznych cech dla budownictwa socjalistycznego. I chociaż wskazywał, że w miarę rozwoju różnice między własnością ogólnospołeczną i własnością spółdzielczą będą się zmniejszały i zacieraly, nie pojmował owego zbliżenia między różnymi formami własności w sposób mechaniczny i jednostronny; widział możliwość i potrzebę przejmowania przez przedsiębiorstwa państwowe pewnych właściwości przedsiębiorstw spółdzielczych, takich jak system wewnętrznej demokracji w przedsiębiorstwie, oraz system uruchamiania bodźców materialnego zainteresowania. Ważne w tej analizie jest również wzajemne oddziaływanie na siebie różnych form socjalistycznego gospodarowania; rozwój i przekształcenia form własności, instytucji, systemu powiązań etc. Lange niejednokrotnie wskazywał, że w systemie socjalistycznym nie ma i nie może być miejsca na petryfikację norm i instytucji minionego etapu rozwoju.

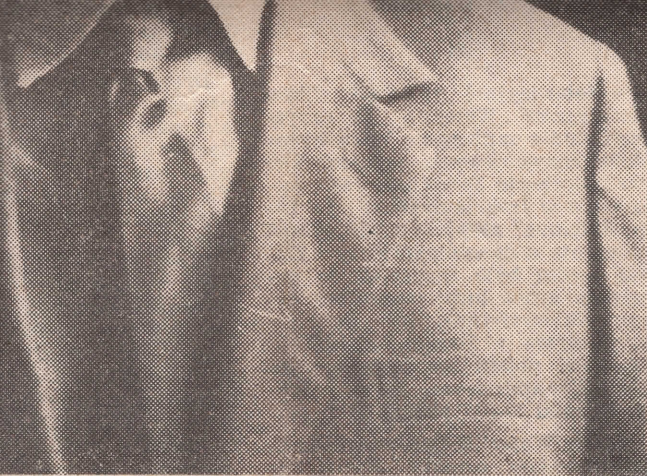
4.

Na jeszcze jedno ważne zagadnienie teoretyczne i praktyczne chciałbym tu zwrócić uwagę: dotyczy ono tzw. stosunków kooperacji. Stosunki kooperacji są według Langego stosunkami społecznymi, a nie technicznymi. Stosunki kooperacji wynikają bezpośrednio z kooperacji prostej i podziału pracy. Trwają one dopóty dopóki istnieje odpowiedni sposób kooperacji prostej i podziału pracy i wiąza się z techniką stosowaną w procesie produkcji.

Bardziej rozwinięta analiza stosunków kooperacji, jak dotąd nie została przeprowadzona. Przyczyny tego są złożone, i nie tu miejsce na ich głębszą analizę. Niemniej należy tu wskazać na dwie okoliczności. Szybki rozwój gospodarczy, a zwłaszcza przemysłowy prowadzi do coraz dalszego komplikowania pracy, do coraz bardziej zaawansowanego podziału pracy w skali gospodarki narodowej, gałęzi, branży i w samym przedsiębiorstwie. Stosunki kooperacji podlegają zatem rozwojowi w ich techniczno-ekonomicznym aspekcie, ale nie ma tu automatyzmu, tzn. wzrostowi produkcji oraz jego rozszerzeniu nie towarzyszy automatyczny wzrost (rozwój) stosunków kooperacji. A przecież nikomu nie trzeba dowodzić, że materialny wzrost produkcji przebiega dużo sprawniej wówczas, kiedy stosunki kooperacji są należycie rozwinięte, kiedy powiązania są właściwe, kiedy zostały uruchomione niezbędne w tym celu mechanizmy. Doświadczenie gospodarki polskiej, jak i innych krajów socjalistycznych dowodzi, że w tym zakresie wiele jeszcze jest do zrobienia. Teoretyczna analiza tych zjawisk byłaby niezwykle użyteczna dla praktyki.

*

W analizie bogatej spuścizny teoretycznej Oskara Langego możemy wyróżnić dwa kierunki racjonalizacji gospodarki i społeczeństwa so-

...prowadzi dialog intelektualny z teorią ekonomiczną

Fot. ARCHIWUM

...tery działalności go-
...re z nawiązką mogą
...tem wydatków zbro-
...ge w 1960 r., wska-
...wość zażegnania re-
...rozbrojenia, pisał:
...a nie dwie główne
...wsze, rozwój handlu
...ego bez tych hamul-
...ych z podziału na
...czną i socjalistyczną,
...ory ograniczały jego
...ie, narodowa i mię-
...cja mająca na celu
...zafowania gospodar-
...y dodać jeszcze trze-
...dzynarodową współ-
...nie techniki.

...postęp osiągnięty w
...dziedzinach, w mi-
...stu latach, nie może
..., przecież musimy
..., uczyniono wiele,
...okresie zwiększenia
...owej między krajami
...i krajami kapitali-
...ależnie od niewyko-
...m zakresie możliwo-
...prównaniu do situa-
...isał Lange, jest wi-
...ż pewien krok na-
...w pozostałych dwóch
...ażaj najmniejszy, jak
...pomocy krajom Trze-
...ć może, iż w chwili
...y u progu nowego
...omicznego na świe-
...jącego interesy kra-
...niętych.

...cu należy przypom-
...ie i w różnych kon-
...waną przez Langego
...enie i współzawod-
...czne między syste-
...mym i kapitalistycz-
...la krajów Trzeciego
...arzalną szansę wyj-
...Lange wielokrotnie
...prowadzając dowód
...mpiryczny, że trady-
...apitalistycznego roz-
...w stanie rozwiązać
...wnętrznym krajów
...a. Na co dzień, i słu-
...mu wręcz tragiczną
...lu rozwijających się
...ujemy nikły postęp
...ilku czy kilkunastu
...emy na przewlekłość
...cję reform społecz-
...nych. To wszystko
...że nie wolno pomi-
..., że postęp w kra-
...Świata, np. w po-
...erwszą połowę XX

wieku, uległ gwałtownemu przyspie-
szeniu; tradycyjne struktury społecz-
ne, polityczne i ekonomiczne zostały
w większości przypadków naruszone,
w wielu nawet zburzone. Pojawiły
się w tych krajach grupy społeczne
otwarte na nowe systemy działania
i nowe systemy wartości; cele zwią-
zane ze wzrostem gospodarczym i
przekształceniami strukturalnymi
uzyskały przynajmniej u części tych
społeczeństw — aprobatę. A stało
się to między innymi (a może przede
wszystkim) za sprawą współzawod-
nictwa między różnymi systemami
społecznymi i wpływu socjalizmu na
kształt współczesnego świata.

Kiedy rozważamy różne aspekty
ekonomii politycznej współistnienia,
zawarte w pracach Langego, nie spo-
sób pominąć ważnego, a być może
jednego z najważniejszych ujęć teo-
retycznych, dotyczących tzw. praw
techniczno-bilansowych produkcji i
reprodukcji społecznej. Rozróżnia on
— jak wiadomo — prawa technicz-
no-bilansowe mające zakres znacznie
wykraczający poza zasięg jednej for-
macji społeczno-ekonomicznej oraz
prawa specyficzne, historycznie
określone, odnoszące się do jednej
czy dwóch formacji. Włączenie do
teorii ekonomii zakresu badawczego
związanego z prawami techniczno-
bilansowymi, a więc ekonomią ogólną,
miało i ma olbrzymie znaczenie
teoriopoznawcze oraz praktyczne.
Trudno sobie wyobrazić rozwiniętą
i poprawną analizę porównawczą
krajów o różnych systemach społecz-
nych i pozostających na różnym po-
ziomie gospodarczego rozwoju, bez
wykorzystania całego arsenału nar-
zędzi i instrumentów badawczych
związanych z kategorią praw tech-
niczno-bilansowych produkcji i re-
produkcji społecznej. Praktyczny
aspekt tej problematyki polega
przede wszystkim na tym, że dzisiaj
materialna podstawa czy techniczno-
przemysłowa podstawa różnych sys-
temów społeczno-ekonomicznych
jest zbliżona czy wręcz identyczna.
Stąd też część problematyki doty-
czącej sposobów wykorzystania
czynników produkcji, wzajemnych
powiązań między branżami, zasad
kooperacji jest zbliżona czy wręcz
identyczna w różnych systemach
społecznych.

3.

Oskar Lange należał do nurtu teo-
retycznego socjalizmu, który często

Langego. Dla zrozumienia wielowar-
kowości badań nad gospodarką so-
cjalistyczną, konieczne jest przypom-
nienie pewnego fragmentu z refera-
tu Langego, wygłoszonego w 1957 r.
w Belgradzie i opublikowanego w
1958 r. w języku polskim. ... metody
wysocę scentralizowanego, admi-
nistracyjnego planowania i zarzą-
dzania, posługującego się w sze-
rokim zakresie pozaekonomicznym
przymusem, nie są cechą charaktery-
styczną socjalizmu, ale raczej pew-
nego rodzaju techniką gospodarki
wojennej... Dlatego chwila, kiedy
społeczeństwo socjalistyczne zaczy-
na przewyższać centralistyczne,
biurokratyczne metody administra-
cyjnego planowania i zarządzania jest
oznakią dojrzewania nowego socjali-
stycznego społeczeństwa. Nie chciał-
bym tutaj zgłębiać całości proble-
mu okresu przejściowego. Stwierdzą
tylko, że zastąpienie metod admini-
stracyjnego i centralistycznego za-
rządzania oraz rozwinięcie nowych
metod opartych na wykorzystaniu
praw ekonomicznych oznacza ko-
niec okresu przejściowego i po-
czątek ustabilizowanej gospodarki
socjalistycznej. Odtąd gospodarka
socjalistyczna opiera się na działa-
niu praw ekonomicznych nowego
ustroju, a więc stoi już „na własnych
nogach”. Nie jest to jedyny aspekt
zagadnienia okresu przejściowego,
ale jest to niewątpliwie aspekt bar-
dzo ważny.

Dzisiaj potrafimy również wiązać
systemy zarządzania z określonym
typem wzrostu; najogólniej rzecz
biorąc ekstensywny typ wzrostu
stwarza podstawę do centralistycz-
nego kierowania gospodarką naro-
dową za pośrednictwem zakazów i
nakazów, podczas gdy intensywny
typ wzrostu umożliwia w znacznym
stopniu wykorzystanie narzędzi ekono-
micznego kierowania gospodarką.
Ale nie to jest tu istotne. Dla Lange-
go przechodzenie do społeczeństwa
socjalistycznego opartego na wła-
snej podstawie wiązało się z pow-
staniem i rozwojem wielu nowych
instytucji, które bądź nie istniały
uprzednio, bądź też były w stopniu
nieodstępnym wykorzystane w
modelu centralistyczno-biurokraty-
cznym. Widać to nawet wówczas,
kiedy się śledzi tytuły jego artyku-
łów.

Lange włączył się od 1956 r. bardzo
aktywnie do tworzenia systemu kie-
rowania i zarządzania gospodarką
narodową w Polsce, który odpowia-
dałby potrzebom ustabilizowanej go-
spodarki socjalistycznej.

Sprawa podstawowa dotyczyła
wprowadzenia demokratycznych za-
sad do gospodarki. Wyłożył to w
znanym artykule pt. „Budowa no-
wego modelu gospodarczego musi się
oprzeć na dynamice klasy robotnic-
zej i socjalistycznej inteligencji”.
Wskazywał, że socjalizm musi być
dla ludzi i kierowany przez nich sa-
mych. Te i inne wnioski społeczne
i ekonomiczne rozwijał w licznych
artykułach. Równocześnie bardzo
mocno podkreślał, iż model gospo-
darczy nie powstanie lub powstać
nie powinien przy „zielonym stoli-
ku”, lecz winien wyrastać z prakty-
ki, z doświadczeń społecznych. Ol-
brzymia wiedza teoretyczna, zdol-
ność do konstruowania modeli nie
stała Langemu na przeszkodzie
„uczenia się z praktyki”, wręcz prze-
ciwnie, stanowiła do tego silny bo-
dziec.

...takich jak system wewnętrznej de-
mokracji w przedsiębiorstwie oraz
system uruchamiania bodźców ma-
terialnego zainteresowania. Ważne w
tej analizie jest również wzajemne
oddziaływanie na siebie różnych form
socjalistycznego gospodarowania;
rozwój i przekształcenia form wła-
sności, instytucji, systemu powiązań
etc. Lange niejednokrotnie wskazy-
wał, że w systemie socjalistycznym
nie ma i nie może być miejsca na
petryfikację norm i instytucji minio-
nego etapu rozwoju.

4.

Na jeszcze jedno ważne zagadnie-
nie teoretyczne i praktyczne chciał-
bym tu zwrócić uwagę; dotyczy ono
tzw. stosunków kooperacji. Stosunki
kooperacji są według Langego sto-
sunkami społecznymi, a nie technicz-
nymi. Stosunki kooperacji wynika-
ją bezpośrednio z kooperacji prostej
i podziału pracy. Trwają one dopó-
ty dopóki istnieje odpowiedni spo-
sób kooperacji prostej i podziału
pracy i wiążą się z techniką stoso-
waną w procesie produkcji.

Bardziej rozwinięta analiza sto-
sunków kooperacji, jak dotąd nie zo-
stała przeprowadzona. Przyczyny te-
go są złożone, i nie tu miejsce na
ich głębszą analizę. Niemniej nale-
ży tu wskazać na dwie okoliczności.
Szybki rozwój gospodarczy, a zwłasz-
cza przemysłowy prowadzi do co-
raz dalszego komplikowania pracy,
do coraz bardziej zaawansowanego
podziału pracy w skali gospodarki
narodowej, gałęzi, branży i w sa-
mym przedsiębiorstwie. Stosunki ko-
operacji podlegają zatem rozwojowi
w ich techniczno-ekonomicznym
aspekcie, ale nie ma tu automatyz-
mu, tzn. wzrostowi produkcji oraz
jego rozszerzeniu nie towarzyszy au-
tomatyczny wzrost (rozwój) stosun-
ków kooperacji. A przecież nikomu
nie trzeba dowodzić, że materialny
wzrost produkcji przebiega dużo
sprawniej wówczas, kiedy stosunki
kooperacji są należycie rozwinięte,
kiedy powiązania są właściwe, kiedy
zostały uruchomione niezbędne w
tym celu mechanizmy. Doświadcz-
nie gospodarki polskiej, jak i innych
krajów socjalistycznych dowodzi, że
w tym zakresie wiele jeszcze jest
do zrobienia. Teoretyczna analiza
tych zjawisk byłaby niezwykle uży-
teczna dla praktyki.

*

W analizie bogatej spuścizny teo-
retycznej Oskara Langego możemy
wyróżnić dwa kierunki racjonaliza-
cji gospodarki i społeczeństwa so-
cjalistycznego: prakseologiczny i spo-
łeczno-ekonomiczny. Lange nie prze-
ciwstawiał ich sobie. W pewnych
okresach poświęcał więcej uwagi to
jednemu to drugiemu. W swych za-
mierzaniach, których ukoronowa-
niem miała być trzytomowa „Eko-
nomia polityczna”, kierunki te miały
zostać w pełni zintegrowane. Śmierć
przerwała ich realizację. Rozwój ekono-
mii politycznej po Langem w Pol-
sce poszedł w obu kierunkach.
Jak dotąd zbyt mało było wy-
silków zmierzających w kierunku
zintegrowania narzędzi i mecha-
nizmów typu prakseologicznego i ty-
pu ekonomiczno-społecznego. To za-
danie ciągle jeszcze stoi przed ekono-
miami teoretyczną w Polsce.

biłysta'
4.8.75.

Oskar LANGE

Po dziś dzień prowadzi dialog intelektualny z teorią ekonomiczną

Fot. ARCHIWUM

różnymi, przeciwnie systemami dające efekty. Ale właśnie niacym się świecie do okresu sprzed tej lat, szczególnie pogłębiona analiza z funkcjonowania światowej z wyżywianiem różnych wojowych, różnych akcji społecznej i

wcze formułowane przez Langego zostały zrealizowane. kierunkami i drogami rozwoju ekonomicznie zaawansowanych państw dotyczących wpływu państw socjalistycznych na państwa rozwinięte. Wciąż jeszcze czekają. A dzisiaj ta sytuacja jest szczególnie ważna. Ponieważ zjawiska w gospodarce byłyby charakterystyczne dla kapitalizmu. W warunkach najcięższego rozwoju państwa nie ma możliwości rozwoju państwa. W tym celu nie gospodarki państw w tym zakresie. W tym celu nie gospodarki państw w tym zakresie.

te wszystkie sfery działalności gospodarczej, które z nawiązką mogą stać się substytutem wydatków zbrojeniowych. Lange w 1960 r., wskazując na możliwość zażegnania recesji wskutek rozbrojenia, pisał: Składają się na nie dwie główne sprawy. Po pierwsze, rozwój handlu międzynarodowego bez tych hamulców, wynikających z podziału na część kapitalistyczną i socjalistyczną, które do tej pory ograniczały jego rozwój. Po drugie, narodowa i międzynarodowa akcja mająca na celu przewyższenie zaoferowania gospodarczego. Można by dodać jeszcze trzecią sprawę: międzynarodową współpracę w dziedzinie techniki.

Wprawdzie postęp osiągnięty w tych wszystkich dziedzinach, w minionych piętnastu latach, nie może nas zadowalać, przecież musimy stwierdzić, że uczyniono wiele, zwłaszcza w zakresie zwiększenia wymiany handlowej między krajami socjalistycznymi i krajami kapitalistycznymi. Niezależnie od niewykorzystanych w tym zakresie możliwości postęp w porównaniu do sytuacji, w której pisał Lange, jest widoczny. Również pewien krok naprzód zrobiono w pozostałych dwóch kwestiach, chociaż najmniejszy, jak się wydaje, w pomocy krajom Trzeciego Świata. Być może, iż w chwili obecnej jesteśmy u progu nowego porządku ekonomicznego na świecie uwzględniającego interesy krajów słabo rozwiniętych.

W tym miejscu należy przypomnieć wielokrotnie i w różnych kontekstach lansowaną przez Langego tezę: współistnienie i współzawodniczenie ekonomiczne między systemem socjalistycznym i kapitalistycznym.

wieku, uległ gwałtownemu przyspieszeniu; tradycyjne struktury społeczne, polityczne i ekonomiczne zostały w większości przypadków naruszone, w wielu nawet zburzone. Pojawiły się w tych krajach grupy społeczne otwarte na nowe systemy działania i nowe systemy wartości; cele związane ze wzrostem gospodarczym i przekształceniami strukturalnymi uzyskały przynajmniej u części tych społeczeństw — aprobatę. A stało się to między innymi (a może przede wszystkim) za sprawą współzawodniczenia między różnymi systemami społecznymi i wpływu socjalizmu na kształt współczesnego świata.

Kiedy rozważamy różne aspekty ekonomii politycznej współistnienia, zawarte w pracach Langego, nie sposób pominąć ważnego, a być może jednego z najważniejszych ujęć teoretycznych, dotyczących tzw. praw techniczno-bilansowych produkcji i reprodukcji społecznej. Rozróżnia on — jak wiadomo — prawa techniczno-bilansowe mające zakres znacznie wykraczający poza zasięg jednej formacji społeczno-ekonomicznej oraz prawa specyficzne, historycznie określone, odnoszące się do jednej czy dwóch formacji. Włączenie do teorii ekonomii zakresu badawczego związanego z prawami techniczno-bilansowymi, a więc ekonomią ogólną, miało i ma olbrzymie znaczenie teoriopoznawcze oraz praktyczne. Trudno sobie wyobrazić rozwiniętą i poprawną analizę porównawczą krajów o różnych systemach społecznych i pozostających na różnym poziomie gospodarczego rozwoju, bez wykorzystania całego arsenału narzędzi i instrumentów badawczych związanych z kategorią praw techniczno-bilansowych produkcji i re-

określa się jako optymistyczny. Wierzył w olbrzymie możliwości społeczne i ekonomiczne tego systemu. Wierzył wówczas, kiedy podejmował polemikę z burżuazyjnymi ekonomistami w latach 30-ych, uzasadniając możliwość prowadzenia rachunku ekonomicznego w socjalizmie; wierzył wówczas, kiedy centralistyczno-biurokratyczne wypaczenia występowały w praktyce gospodarczej socjalizmu; wierzył wreszcie, kiedy następowało odchodzenie od tego modelu, który określał jako „swego rodzaju gospodarkę wojenną”. Ale Lange nie był fatalistą, ani też nie wierzył w automatyzm przekształceń społeczno-gospodarczych. Uważał, że aktywna działalność ludzi, czynnik subiektywny odgrywa w rozwoju socjalizmu olbrzymią rolę.

Bardzo duże znaczenie dla ekonomicznego kierowania gospodarką socjalistyczną mają teoretyczne prace Langego. Dla zrozumienia wielowarunkowości badań nad gospodarką socjalistyczną, konieczne jest przypomnienie pewnego fragmentu z referatu Langego, wygłoszonego w 1957 r. w Belgradzie i opublikowanego w 1958 r. w języku polskim. ... metody wysoce scentralizowanego, administracyjnego planowania i zarządzania, posługującego się w szerokim zakresie pozaekonomicznym przymusem, nie są cechą charakterystyczną socjalizmu, ale raczej pewnego rodzaju techniką gospodarki wojennej... Dlatego chwila, kiedy społeczeństwo socjalistyczne zaczyna przewyższać centralistyczne, biurokratyczne metody administracyjnego planowania i zarządzania jest oznaką dojrzewania nowego socjalistycznego społeczeństwa. Nie chciałbym tutaj zgłębiać całości problemu okresu przejściowego. Stwierdzę tylko, że zastąpienie metod administracyjnego i centralistycznego zarządzania oraz rozwinięcie nowych metod opartych na wykorzystaniu praw ekonomicznych oznacza koniec okresu przejściowego i początek ustabilizowanej gospodarki socjalistycznej. Odtąd gospodarka socjalistyczna opiera się na działaniu praw ekonomicznych nowego ustroju, a więc stoi już „na własnych nogach”. Nie jest to jedyny aspekt zagadnienia okresu przejściowego, ale jest to niewątpliwie aspekt bardzo ważny.

Dzisiaj potrafimy również wiązać systemy zarządzania z określonym typem wzrostu; najogólniej rzecz biorąc ekstensywny typ wzrostu stwarza podstawę do centralistycznego kierowania gospodarką narodową za pośrednictwem zakazów i nakazów, podczas gdy intensywny typ wzrostu umożliwił w znacznym stopniu wykorzystanie narzędzi ekonomicznego kierowania gospodarką. Ale nie to jest tu istotne. Dla Langego przechodzenie do społeczeństwa socjalistycznego oparte na własnej podstawie wiązało się z powstaniem i rozwojem wielu nowych instytucji, które bądź nie istniały uprzednio, bądź też były w stopniu niedostatecznym wykorzystane w modelu centralistyczno-biurokratycznym. Widać to nawet wówczas, kiedy się śledzi tytuły jego artykułów.

Lange włączył się od 1956 r. bardzo aktywnie do tworzenia systemu kierowania i zarządzania gospodarką narodową w Polsce, który odpowiadałby potrzebom ustabilizowanej gospodarki socjalistycznej.

Sprawa podstawowa dotyczyła wprowadzenia demokratycznych zasad do gospodarki. Wyłożył to w

Na tym tekście dot... w gos... Szczególnie... legalo... że z jedne... łożone m... woju... które La... niem biu... oraz 2) w... własności... strony ws... dzielczośc... dla bud... I chociaż... woju... ogólnosp... dzielczą b... raty, nie... między r... w sposób... ny; widzi... przejmow... stwa pań... ści prze... takich ja... mokracji... system u... terialnego... tej analiz... oddziaływ... socjalisty... rozwój i... sności, in... etc. Lang... wał, że v... nie ma i... petryfikac... nego etapu

4.

Na jesz... nie teoret... bym tu z... tzw. stosu... kooperacji... sunkami s... nymi. Sta... ją bezpośr... i podziału... ty dopóki... sów koop... pracy i u... waną w p...

Bardziej... sunków ko... stała prze... go są zioł... ich głębsz... ży tu wsk... Szybki ro... cza przem... raz dalsze... do coraz... podziału... narodowe... mym prze... operacji p... w ich... aspekcie... zmu, tzn... jego roszc... tomatyczn... ków koop... nie trzeba... wzrost p... sprawnie... kooperacji... kiedy pow... zostały ur... tym celu... nie gospod... krajów so... w tym za... do zrobier... tych zjaw... teczna dla...

W anali... retycznej... wyróżnić